

L'AVENC DE SANT PERE (Traiguera, Castelló)

En record de l'amic Tomàs Villalonga Moliner, caporal de la Guerrilla núm. 2 Randa a les terres germanes de l'illa de Mallorca.

RESUMEN. Trata de una cavidad del Maestrazgo que junto con la ermita edificada sobre ella en el siglo XIV, tuvo un uso religioso, para después, en el XIX, ser utilizadas ambas como cuartel general de la contraguerrilla del comandante Rumford, en la guerra de la Independencia. Después se arruinó, quizá por un abandono intencionado, por los malos recuerdos que dejó su uso militar.

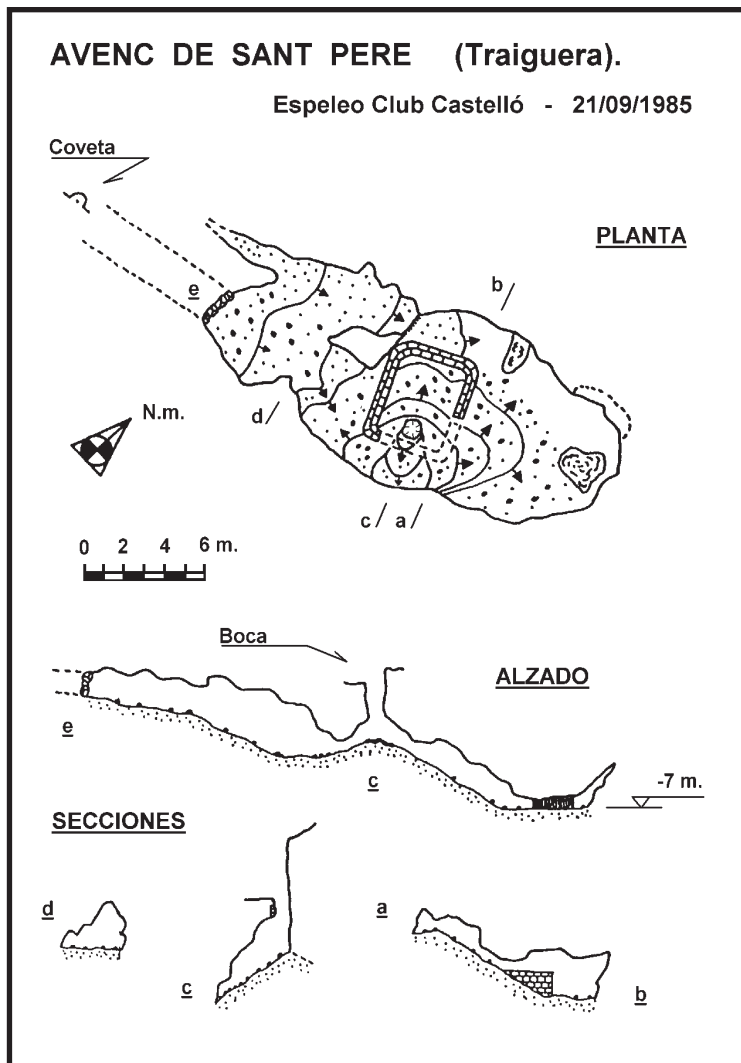
És ben coneguda la utilització de les cavitats per les guerrilles i sobre això trobes sovint dades conservades per tradició oral, documental, deixalles materials, etc. Del primer, per proximitat en el temps, hi ha abundància d'informació sobre les últimes que van actuar per ací, el maquis, en la postguerra. També alguna vegada ix alguna cosa sobre les carlistades i, menys, de la guerra del Francés. Referent a la informació escrita pot valdre com a mostra el que diu Madoz en el seu diccionari (Madoz, 1845-50). En ell parla de les set cavitats que hi ha a Benassal utilitzades com a dipòsits, amagatalls, etc. per les tropes del "Pretendiente". Per la forma de reunir les dades és segur que el seu corresponsal seria l'inquiet Mn. Salvador Roig, que bé coneixia el seu territori, i és llàstima que no donara el topònims de les cavitats.

Lectures infantils i juvenívoles sobre les guerrilles, sobretot de la guerra del Francés, van fer que m'interessara per elles i, a més, prenguera part voluntariament en els exercicis de la tardor de l'any 1958, en la Guerrilla núm. 2 Randa, una de les dues sota el comandament de l'aleshores capità Jaume i els tinents Font i Gili. Aquesta guerrilla féu la seua preparació per la zona de Manacor i, ja en la fase d'activitat, operava per les serres de Llevant, termes d'Artà i Capdepera sobretot. Conserve notes dels recorreguts i el pas per llocs com l'ermita de Betlem, Betlem de Marina, Calicant, son Canals, sa Canova, es Cloquer, torrent des Cocons, Colònia de Sant Pere, sa Cova, sa Devesa, sa Duaia, Esquerda, Ferrutx, son Forte Vell, cala Mesquida, son Morei Vell, Morell, ets Olors, son Pula, es Racó, cala Rajada, ca Rossa, Sant Llorenç, sa Serra, ses Set Casetes, ca Suà, son Sureda, sa Vinyassa, etc.

Passats els anys recorde agradablement moments com quan la guerrilla, que havia passat el dia amagada per la Talaia Vella, se traslladava en una nit fosca i tempestuosa, sense llums ni sorolls, a atacar les coves d'Artà, convencionalment un polvorí. O la vesprada quan ja enfosquia, que els escamots de guerrillers, molt reduïts, baixaven de la muntanya i convergien en el pinar que envoltava el destacament de la G.C. de cala Mesquida, objectiu de l'atac. També les marxés nocturnes, els dies passats amagats en qualsevol barranc, els recorreguts amb el tinent Font, cap de la guerrilla, que reunia materials per a la memòria dels exercicis, etc.

Pel que fa a les cavitats i les guerrilles, d'entre totes les conegudes cal fer esment de l'avenc de Sant Pere, amb accés en l'interior de les ruïnes de l'ermita del mateix nom, a terme de Traiguera. L'accés a ella es pot fer des de La Jana, pel camí que mou del que antigament fou hostal de la Mona, on segons Madoz pernoctaven els traginers aragonesos que anaven i venien de la costa (Madoz, 1845-50). El camí puja prou dret al llom de la serra, en el cim de la qual es veu el que resta de l'ermita.

La cavitat, com he dit en l'interior de l'ermita, té un accés per un pouet amb senyals abundants de condicionat, segurament per a que anara més directa a la bassa de la qual ara parlaré, amb uns graons repicats en els costats, molt desgastats per les persones que hi ha baixat i pujat. Situats al peu de la verticaleta, es veu obra de pedra, rajola i morter, que reforça la volta contra el pou. Aquest dona sobre una bassa que abans recollia l'aigua que regalimava del sostre, en un punt que

senyalen les formacions que hi ha. La bassa, ara molt reomplida de materials detrítics, té un gruix de paret de 70 cm. Una de les parets té 5 metres de llarg, exteriorment, mentre la que segueix en té 5'30. Són lleugerament corbades, de pedra i morter, i lluit interior. La profunditat actual és d' 1'60 metres, però té un reompliment molt important, com s'ha dit abans. L'aigua de la bassa es poaria directament pel pouet d'accés.

L'única sala que constitueix la cavitat té unes dimensions d'uns 22 x 10 metres. La profunditat màxima és de 7 metres. En un racó ascendent hi ha una galeria paredada amb grans còdols, pedruscall, algun tros de rajola i morter. Té un alt d' 1'13 metres por 2'40 d'ample. Una impressió, que avala algun detall, és que era l'accés primitiu de la cavitat, clausurat en algun moment dels dos usos d'ella, el religiós o el militar.

Un primer ús de la cavitat és el religiós. Es

coneix la data de construcció de l'ermita i altres detalls per un document lliurat a Almassora en 8 de març de 1369 pel bisbe de Tortosa, l'infant en Jaume d'Aragó, que autoritza als jurats de Traiguera per a construir una capella en el Mont-major, dedicada als sants Pere, Honorat i Alex. Tindria cura d'ella un frare franciscà, Berenguer Cabot, però sota l'autoritat del rector de Traiguera (Ferrerres; Llatje, 1986). Pel document es veu que el frare, segurament un eremita, ja vivia de forma continuada en el Mont-major, potser en la mateixa cavitat sobre la qual es construí l'ermita.

Es veu clarament el que era l'ermita i algunes construccions complementàries, com el que resta d'un possible aljub, amb una piqueta amb una de les parets inclinades, com per a llavar. Els treballs de condicionament del terreny més notables són els contraforts i replà sobre el qual se va alçar l'edificació; el retallat de la roca per a fer una paret més regular en la part de la muntanya, etc. Per ací hi ha testimonis de parets anteriors cobertes per les de les actuals ruïnes. Sobre el mateix avenc es veu que en alguna de les reconstruccions de l'edificació s'utilitzaren materials

d'una anterior, i es veuen carreus i pedra més o menys treballada.

Per tota la sala de la cavitat hi ha algunes creus pintades en roig o negre, a més de noms, dates, etc. D'entre elles en destaca una on es llig quelcom paregut a Stdller i el que pareix l'any 1557.

Després, passats els anys, la cavitat objecte d'aquestes notes també es va utilitzar en la guerra de guerrilles, però per la contraguerrilla. L'esmentat Mn. Salvador també fou guerriller, a la força, en les partides del "Frare", amb el seu amic Florenci Vives. Mentre el primer seguí la carrera religiosa, el segon va arribar a advotcat molt nomenat a Madrid, on va morir. En un dels nombrosos escrits de Mn. Salvador diu que en 1813 es va fortificar en l'ermita i en el tossal on es troba el comandant francès Rumford, dedicat a perseguir i intentar l'anul.lació de les guerrilles del "Frare". Des d'allí saquejava i extorsionava aquella contornada del Maestrat. El

mateix Mn. Salvador diu dels dos antagonistes a mort el següent: "Ambos comandantes, Nebot y Rumfort, fueron el azote del Maestrazgo, enseñando la inútil, rapaz y destructora guerra de montaña, que tanto ha cundido en este Maestrazgo" (Díaz Manteca, 1977). Açò darrer segurament per les guerrilles de les carlistades, que a ell també el tocaren de prop.

Sobre quan es va arruinar l'ermita no ho he pogut aclarir, puix les indagacions fetes fa anys en gent major deien que ells ho havien conegut sempre així. Potser la seua situació, ja que domina una gran extensió, i aquella passatgera utilitat guerrera i el regust que deixà propiciara la destrucció posterior.

Per a finalitzar cal afegir alguna cosa més sobre les guerrilles. Aquestes tenen les seues regles, la seua forma d'actuar. És una lliuta que permet enfrontar-se el dèbil al poderós, però sempre segons les regles del primer i no les del segon, amb les quals l'anul.laria fàcilment. El poderós, qui té la força i tots els mitjans a darrere, vol que l'inferior vaja cara a ell, per a desfer-lo; però la bona guerrilla no presenta mai batalla a un enemic més fort i ataca quan pot, en els moments favorables, i qui tria és ella. Sempre accions ràpides, per sorpresa, les mil picades de la vespa, més efectives a la llarga que l'embestida de la gran bèstia, violenta i sense esme, que crea descontent i

l'ambient propici a la lluita guerrillera.

En un llibre sobre Felip II, l'autor fa dir a aquest: "El individuo es peligroso. Hay que matarlo. Los pueblos no resisten nuestro poder de reyes. Sólo el individuo puede resistirse. Este es nuestro límite" (Kesten, 1994). I la guerrilla ha d'estar formada per una suma d'individualitats i per això res més contrari a ella que l'esperit gregari de la tropa regular. Utilitzar-la com es fa amb aquesta és destruir-la. La guerrilla, més que dominar el territori, com li cal a la tropa, ha d'aglutinar voluntats, intel.ligències, ha de guanyar consciències.

BIBLIOGRAFIA:

- DIAZ MANTECA, E. (1977). "*Mn. Salvador Roig y la Villa de Benassal*". Penyalgosa, 1ª época, núm. 14.
- FERRERES I NOS, J.; LLATJE I BASET, D. (1986). "*Traiguera Història documentada*". CEM, quadern 5, pàgs. 28 i 29.
- KESTEN, H. (1994). *Yo, la muerte. Felipe II, soberano de medio mundo*. EDHASA, pàg. 536.
- MADDOZ, P. (1845-50). *Diccionario geográfico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*.